

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Αναμνηστικόν σημείωμα (ενθύμησις) περί του
σεισμού της Θεσσαλονίκης του έτους 1759

Σωτήριος Λ. Βαρναλίδης

doi: [10.12681/makedonika.502](https://doi.org/10.12681/makedonika.502)

Copyright © 2015, Σωτήριος Λ. Βαρναλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βαρναλίδης Σ. Λ. (1978). Αναμνηστικόν σημείωμα (ενθύμησις) περί του σεισμού της Θεσσαλονίκης του έτους 1759. *Μακεδονικά*, 18(1), 300-303. <https://doi.org/10.12681/makedonika.502>

*Κι' ἐγὼ ποὺ ἤμουνα τ' ἀρόδι
κάθομαι κουφή καὶ μόνη
ὥς τοῦ Βόδα τοῦ Μιχάλη
κάποιο σπῆτι ποῦναι χάλι...*

Ἄς δοῦμε ἓνα ποίημα τοῦ Πούσκιν μεταφρασμένο στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὴν Αἰμιλία Παπαδημητρίου:

Πανέμορφη μὴν τραγουνᾶς

*Πανέμορφη μὴν τραγουνᾶς
ἀνατολίτικα τραγούδια,
γιατὶ θυμίζον μακρινές
ἀκρογιαλιές καὶ τὰ λουλούδια.*

*Ὁμιέ! ξυπνᾶς βαθεῖα στὸ νοῦ
μὲ τὰ τραγούδια σου τὰ λαῦρα,
βονὰ καὶ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ
καὶ κάποιες κόρης μαῦρα μάτια.*

*Τὰ αἰθέρια πέπλα ποὺ φορᾶς
μοῦ κρύβουν τὴν ὠχρὴ σκιά της,
μὰ τραγουνᾶς καὶ φλογερὴ
φεγγροβολεῖ πάλ' ἡ ματιά της.*

*Πανέμορφη μὴν τραγουνᾶς
ἀνατολίτικα τραγούδια,
γιατὶ θυμίζον μακρινές
ἀκρογιαλιές καὶ τὰ λουλούδια.*

Τέλος, εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ παρακάτω δίστιχό της ποὺ γράφτηκε τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1948, ὅταν ἦταν 85 ἐτῶν:

*Κι' ἂν γράφω καὶ καμμιά φορὰ δυὸ εἶθυμα λογάκια
εἶναι ποὺ κρύβουν πιὸ βαθεῖα τὰ τόσα μου φαρμάκια.*

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΔΑΙΔΗΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ (ΕΝΘΥΜΗΣΙΣ) ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1759

Εἰς τὸ τέλος τῆς χειρογράφου ἀκολουθίας τῆς ἁγίας μάρτυρος Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς Σεκένδου, Σεκενδίνου καὶ Κεγούρου, τῆς ἀποκειμένης εἰς τὸ Τμήμα Χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης (EBE, Suppl. 2743, χρονολ. 1759, φ. 84^ν) ὑπάρχει σημείωμά τι, τὸ ὁποῖον ἐγράφη ὑπὸ ἀγνώστου καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν κατὰ τὸ ἔτος 1759 ἐπισυμβάντα εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἰσχυρὸν σεισμόν (εἰκ. 1). Συμφώνως πρὸς τὸ ἐν λόγῳ

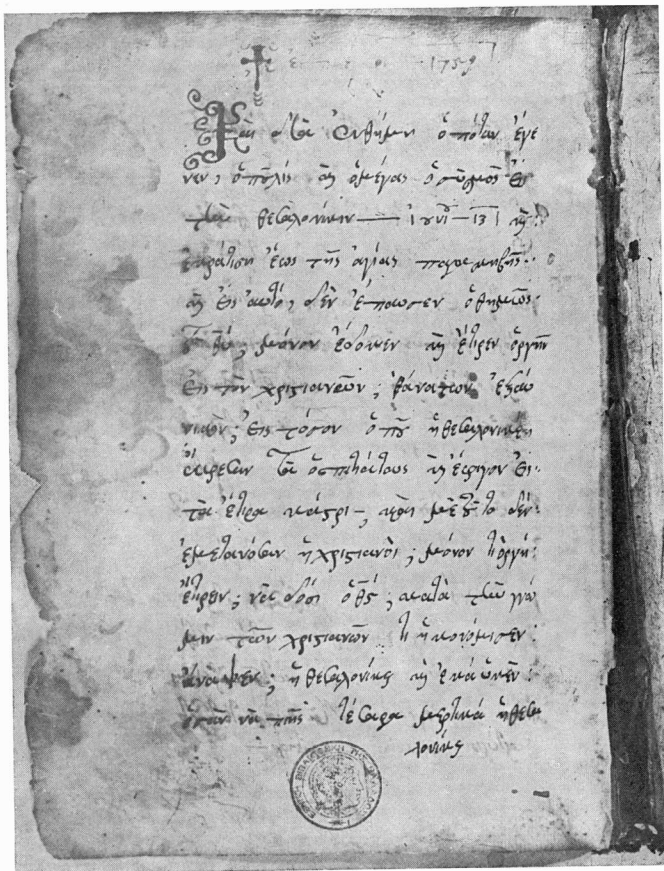
σημείωμα ισχυρὸς σεισμὸς συνεκλόνησε τὴν Θεσσαλονικὴν τὴν 13ην Ἰουνίου τοῦ 1759 καὶ αἱ δονήσεις ἐσυνεχίσθησαν μέχρι τῆς ἑορτῆς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς (26 Ἰουλίου), ἥτοι ἐπὶ 44 ὁλοκλήρους ἡμέρας. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἐκ τῶν σεισμῶν τούτων προεκλήθησαν μεγάλοι καταστροφαί, ὑπῆρξαν δὲ καὶ ἀνθρώπινα θύματα. Ἐνεκα τούτου οἱ κάτοικοι φοβηθέντες ἐγκατέλειψαν τὰς οἰκίας των καὶ πιθανότατα κατέφυγον εἰς γειτινάζοντα κέντρα. Κατόπιν ἐξεργάηθη πυρκαϊά, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς φαίνεται, ἐκάη μέγαλον μέρος τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν συμφορὰν ταύτην, ἡ ὁποία ἐπληξε τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοικοῦς αὐτῆς, ἀποδίδει ὁ γράψας τὸ σημείωμα εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀμετανοήσιαν τῶν Χριστιανῶν.

Τὸ ἐν λόγῳ σημείωμα, τὸ ὁποῖον ἐξ ὅσων γνωρίζομεν εἶναι ἀνέκδοτον¹, ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἀκολούθως: «Ἐπὶ ἔτος 1759 καὶ διὰ ἐνθῆμη(ση)² ὁπότεν ἔγενεν ὁ πούλις καὶ ὁ μέγας ὁ συσμός εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν-ἰουνίου 13 καὶ ἐκράτιση ἕως τῆς ἁγίας Παρασκευῆς καὶ εἰς αὐτὸ δὲν ἔπαυσεν ὁ θημῶς τοῦ Θε(ο)ῦ, μόνον ἔδοκεν καὶ ἔτιρεν [γρ. ἔτερην] ὀργὴν εἰς τὸν Χριστιανῶν [γρ. Χριστιανόν] θάνατον ἐξαινικόν, εἰς τόσον ὅπου ἡ Θεσσαλονικὴ [γρ. οἱ Θεσσαλονικαῖοι] ἄφρασαν τὰ ὀσπιτία τους καὶ ἔτριγον εἰς τὰ ἔτιρα [γρ. ἔτερα] Κάστρι [γρ. Κάστρα] -καὶ μὲ τοῦτο δὲν ἔμετανό(η)σαν ἡ Χριστιανοί, μόνον τι ὀργὴ ἔτιρεν [γρ. ἔτερην] νὰ δόσι ὁ Θε(ο)ς, κατὰ τὴν γνώμιν τῶν Χριστιανῶν τι ἡκονόμισεν ἀναψεν ἡ Θεσσαλονικὴ καὶ ἐκάκεν ὅσάν νὰ πῆς τέσσαρα μερτικά ἡ Θεσσαλονικεῖ...»³.

1. Ἐνθυμήσεις περί σεισμῶν ἐδημοσίευσεν ὁ Μάξιμος Ἰ. Μαραβελάκις, Συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ τῶν σεισμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν αὐτῆς χωρῶν ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων, Θεσσαλονικὴ 1938, καὶ γερμανιστὶ Beitrag zur Kenntnis der Erdbebensgeschichte von Griechenland und den Nachbarländern auf Grund der «Erinnerungen». (Sonderabdruck aus «Veröffentlichungen der Reichsanstalt für Erdbebenforschung in Jena»), Heft 40, Jena 1941. Ὡσαύτως καὶ ὁ Σπυρίδων Λάμπρος ἐξέδωκε δύο συλλογὰς ἐνθυμήσεων μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν καὶ τινες, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται καὶ εἰς σεισμοὺς· βλ. Ἐνθυμήσεων, ἥτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη (Ἰ. 1-562), ἐν «Νέος Ἑλληνομνήμων», Ζ' (1910) 113,313, καὶ Ἐνθυμήσεων, ἥτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ δευτέρα, ἐν «Νέος Ἑλληνομνήμων» ΙΣΤ' (1922) 407-420. Σημειωτέον, ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν δημοσιευθεισῶν ἐνθυμήσεων τούτων ἀναφέρεται εἰς τὸν σεισμόν τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ ἔτους 1759.

2. Περὶ τὸν «ἐνθυμήσεων» γενικῶς ὁ Μάξιμος Ἰ. Μαραβελάκις ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Οἱ παλαιότεροι κτήτορες ἢ ἀναγνώσται χειρογράφων ἢ καὶ ἐντύπων, ἐκκλησιαστικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ βιβλίων, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ σημειώωσιν εἰς τὰ παράφυλλα ἢ ὅπου ἄλλου εὗρισκον κενὸν διάφορα σύγχρονα γεγονότα, ὅσα ἔκαμον εἰς αὐτοὺς ἰδιαίτεραν ἐντύπωσιν, θανάτους ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἱστορικὰ γεγονότα τοπικῆς ἢ καὶ γενικωτέρας φύσεως, καταστροφὰς διαφόρους, πυρκαϊὰς, λοιμούς, θεομηνίας, ἀκρίβειαν τῆς ζωῆς κλπ. Μεταξὺ τούτων σημαντικὴν θέσιν κατέχουσιν οἱ σεισμοί. Τὰ σημειώματα ταῦτα εἰναι κατὰ τοῦτο ἀξιόλογα, καθ' ὅσον προερχόμενα ἐκ προσφάτου ἐντυπώσεως πρῶτον μὲν ἀναποκρίνονται εἰς πραγματικά γεγονότα, τῶν ὁποίων τὴν μνήμην ἤθελεν νὰ διακρίνηται ὁ γράφων, δεῦτερον δὲ συνοδεύονται κανονικῶς καὶ ὑπὸ σημειώσεως τῆς ἀκριβοῦς χρονολογίας τοῦ γεγονότος. Ἐπειδὴ δὲ γράφονται, ὡς λέγουσιν οἱ γράφοντες, γὰρ ἐνθύμησι, ἀνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ πρώτου καταρτίσαντος συστηματικὴν αὐτῶν συλλογὴν Σπυρίδωνος Λάμπρου «Ἐνθυμήσεις», βλ. Σπουδὴ ἐπὶ τῶν σεισμῶν τῆς Χαλκιδικῆς (Σεπτέμβριος 1932). Οἱ σεισμοὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων, Θεσσαλονικὴ 1937, σ. 3.

3. Ὑπῆρχε καὶ συνέχεια τοῦ σημειώματος εἰς ἐπόμενον φύλλον τοῦ χειρογράφου, τὸ ὁποῖον ἀπωλέσθη.

Εἰκ. 1. 'Η ἐνθύμησις

(Τμήμα χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης, Suppl. 2743, φ. 84v)

Περί του σεισμού τούτου ἔχομεν ἐλαχίστας μαρτυρίας. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ τοῦ Ἀβ-
βᾶ Belley, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς ἱστορίας καὶ τῆς πόλεως
Θεσσαλονίκης, τὸ ἀναγνώσθην εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιγραφῶν τὴν
30ὴν Ἰουνίου 1772, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς: «Αἱ πεδιάδες τῆς Θεσσαλονίκης
εἶναι ὠραιόταται. Γέμουν σιτηρῶν καὶ ποιμνίων καὶ προμηθεύουν μεγάλας ποσότητας
μαλλιών καὶ σιτηρῶν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Εἶναι εὐχάριστος ἡ ἐξοχή, λόγῳ
τῆς ποικιλίας τοῦ ἐδάφους, τῶν ὀρέων, τῶν λόφων, τῶν λιμνῶν καὶ ποταμῶν. Ἐκεῖ ὑπάρ-
χουν χωριά, κατοικούμενα ἀπὸ Ἑλλήνων, τοὺς ὁποῖους διοικεῖ εἰς βοεβόδας ἢ εἰς ἐκμι-
σθωτῆς τοῦ δημοσίου. Ἐν τούτοις ὁμως τὸ κλίμα δὲν εἶναι ὑγιεινὸν καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους
1759, καθ' ὃ ἐγένοντο ἐπὶ πεντήκοντα ἡμέρας ἰσχυρότατοι σεισμικαὶ δονήσεις, ἐξ αἰτίας
τῶν ὁποίων ἠναγκάσθη μέγα μέρος τῶν κατοίκων νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν, οἱ δὲ Φράγ-
κοι εἶχον ἐξέλθει καὶ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ ὑπαιθρον ὑπὸ σκηνάς. Πιστεύεται ὅτι αἱ ἀναθυ-
μιάσεις τῆς γῆς, ἡ ὁποία ὑπέστη ρωγμὰς εἰς διάφορα μέρη, προδύκλεσαν τοὺς τριταίους
πυρετοὺς, ὑπὸ τῶν ὁποίων πάντες προσεβλήθησαν. Οἱ πυρετοὶ οὗτοι συχνὰ μετατρέπονται
εἰς κακοῆτις μεμολυσμένους. Ὅταν ἐμφανίζεται ἡ πανῶλης, προξενεῖ πολλὰ θύματα»¹.
Ἰσχυρῶς, ὁ ἐν Θεσσαλονικίᾳ Ἐνετὸς πρόξενος εἰς ἐπιστολῇν του, γραφεῖσαν τὴν 2αν
Μαΐου 1762, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων: «Ἡρχισαν νὰ γίνωνται αἰσθητοὶ καὶ οἱ σειμοί.
Ελπίζομεν εἰς τὸν Θεὸν νὰ μὴ ἐξακολουθήσουν, ὅπως πρὸ τριῶν ἔτων, πού ἐσημειώοντο
20 καὶ 22 δονήσεις τὸ ἡμερονύκτιον καὶ ἔτρομοκράτουν τοὺς πάντας...»².

Κέντρον Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Α. ΒΑΡΝΑΛΙΔΗΣ

ΕΝΑ ΞΕΧΑΣΜΕΝΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΑΠΟ ΤΗ ΝΑΟΥΣΑ

Ἡ ἀνέυρεση ἐνὸς χειρογράφου προκαλεῖ πάντα συγκίνηση στὸν ἐρευνητὴ, ἔστω κι
ἂν αὐτὸ δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς προσδοκίες του καὶ ἀντὶ νὰ δίνει ἀπαντήσεις, θέτει πρό-
σθετα ἐρωτηματικά. Ὁ ἔπαινος τῆς διασώσεως τοῦ χειρογράφου ποῦ περιήλθε στὰ χέρια
μου, ἀνήκει στὸ φίλο μου κ. Θωμᾶ Δραγουμάνο, ποῦ τὸ ἀνακάλυψε καταχωνιασμένο μέσα
σὲ ἓνα παμπάλαιο σεντούκι.

Πρόκειται γιὰ ἓνα χάρτινο κώδικα διαστάσεων 20 × 15 ἐκ. Περιέχει 219 φύλλα (ἡ
ἀρίθμηση τῶν σελίδων: α'-ις', 1-427). Τὰ φφ 195β, 199β, 200, 203, 204α, 206, 208, 209α, 210,
213 καὶ 215α παρῆμειναν ἀσυμπλήρωτα μετὰ τὴν ἀναγραφή μόνον τῶν σελίδων καὶ τῶν ἐ-
πιτίτλων. Ἀγραφα εἶναι τὰ φφ 215α-219α. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στίχων κάθε σελίδας ποικίλλει
ἀπὸ 15 ἕως 26 στ. Ἡ γραφή (μελανόχρους) εἶναι ἐπιμελημένη ἰδίως στὰ πρῶτα φύλλα. Ἐ-
ρυθρόγραφοι εἶναι οἱ τίτλοι καὶ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς πρώτης λέξεως κάθε κεφαλαίου
στὰ φφ 2α-8α. Λιτὰ καὶ συχνὰ πρόχειρα καὶ ἄτεχνα κοσμήματα ὑπάρχουν στὴν ἀρχὴ καὶ
τὸ τέλος τῶν διαφόρων κεφαλαίων (π.χ. φφ 91β, 95β, 105α, 171α κ.ά.). Ἡ κατάσταση τοῦ
κώδικα εἶναι ἀρκετὰ καλὴ. Ἡ στάχωση μάλλον πρόχειρη, ἀπὸ σκληρὸ χαρτόνι καὶ δερ-
μα σκούρου χρώματος.

Κάτω ἀπὸ τὸ γενικὸ τίτλο «Γραμματικὴ» περιλαμβάνονται: α'. Ἐνα εἰσαγωγικὸ κε-

1. Βλ. Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 208.

2. Ἐ.ά., σ. 388.